

DİKKAT 1: Orta Asya'dan çıkan Türklerin büyük bölümü, **Ön Asya'ya; Yani Maverünnehir, Horasan** daha sonra da başta Anadolu olmak üzere Mısır, Suriye, Kafkasya gibi yeni topraklara geldiler. Bu coğrafyada **Müslüman oldular**. Ayrıca başta **İran (Fars) ve Arap** olmak üzere farklı kültürlerle etkileşim kurdular. Bu etkileşimin sonucunda Türk-İslam kültürü ortaya çıktı.

NOT: **Maverünnehir** nehrin ötesindeki ülke anlamına gelir. Bu tabir, tarihte Aral Gölü'ne dökülen **Seyhun ile Ceyhun nehirlerinin arasında kalan bölge** için kullanılmıştır..

DİKKAT 2: Türk-İslam Kültürü **Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri uygarlıkları** (Devlet yönetim anlayışı, devlet teşkilatı, yaşantı, askerlik, sosyal yaşantı kısacası her şey) ile **İslam uygarlığının** kaynaşması sonucu ortaya çıkmış **SENTEZ** bir uygarlıktır.

DİKKAT 3: Bu sentez oluşurken Türklerin bazı özellikleri değişmeden devam ederken, bazı özelliklerinin yanına yenileri eklenmiştir. Bu bölüm için yaptığımız çalışmalarda sürekli bunu göz önünde bulundurmalıyız.

DİKKAT 4: Türk-İslam sentezinin başlangıcı Karahanlılar, **olgunlaşma dönemi Büyük Selçuklu Devleti'**dir. Bu yüzden ağırlıklı olarak Büyük Selçuklu kültür ve uygarlığından bahsedeceğiz.

DEVLET TEŞKİLATI

Devlet teşkilatını iki bölüme ayırabiliriz:

1. Merkez Teşkilatı
2. Taşra Teşkilatı

1. MERKEZ TEŞKİLATI

Türk-İslam devletlerinde merkez teşkilatı;

- Hükümdar
- Hükümet
- Saray

Unsurlarından oluşmuştur.

A. HÜKÜMDAR

- Türklerin İslamiyet'i kabulü ile birlikte Yönetim şeklinde bir değişiklik olmamıştır. Yani Türk Devletleri'nin yönetim şekli yine **Mutlak monarşidir**.
- Eski Türk Devletleri'nde olduğu gibi Hükümdar hala Yasama, Yürütme ve yargı erklerinin sahibi ve tek kullanıcısıdır. Bu yetkilerini görevliler eliyle kullanır. (Yasama gücü hariç. Türk hükümdarları bu gücü kimseye devretmez.)
- Orta Asya Türk Devletleri'ndeki **Egemenlik anlayışı ve veraset sisteminde** de değişiklik yoktur. **Kut anlayışı devam etmektedir**. Veraset sistemi de hala belirsizdir ve kut anlayışına dayanır.

NOT: Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız:

HÜKÜMDARIN ÜNVANLARI

DİKKAT: Türk hükümdarları Orta Asya'da kullandıkları unvanların yanında Arapça ve Farsça unvanlar da kullanmaya başlamıştır. Bu konuda dikkat noktamız bu olmalıdır.

Kullandıkları başlıca unvanlar:

Han	Hakan	Erkin
İlig	Melik	Padişah
Sultan	Sultan-ı şahane	Sultan-ı azam
Kara	Arslan	Yabgu
Togan	Uluğ	Kadır
Şah	Şahinşah	Şahane
Gazi	Bey	Buğra
Mağrip (batı)	Maşrik (doğu)	Alem

NOT: Orta Asya Türk Devletleri'nde olmayıp Türk-İslam Devletleri'nde olan unvanlar koyu ile belirtilmiştir.

HÂKİMİYET (BAĞIMSIZLIK) SEMBOLLERİ

DİKKAT: Aynı durum hâkimiyet sembolleri için de geçerlidir. Orta Asya Türk Devletleri'nde olan hâkimiyet sembollerinin yanına İslami hâkimiyet sembolleri eklenmiştir. Bunlara dikkat etmeliyiz.

Başlıca hâkimiyet sembolleri:

Otağ	Çadır	Menşur
Hutbe	Tiraz	Hilat
Unvan	Tuğra	Mühür
Para bastırma	Çetr	Ferman
Yay	Gaşiye	Kotuz

NOT: Orta Asya Türk Devletleri'nde olmayıp Türk-İslam Devletleri'nde olan semboller koyu ile belirtilmiştir.

Hutbe: İslam inancına göre Cuma ve bayram namazlarında imamın halka yaptığı konuşmadır.

Menşur: Halifenin, Hükümdara gönderdiği ve onun iktidarını tanıdığına dair belgedir.

Tiraz: Halifenin hükümdara gönderdiği elbisedir.

Hilat: Halifenin hükümdara gönderdiği külah, kemer, kılıç, para, bayrak gibi hediyelerin hepsine denir.

Çetr: Saltanat şemsiyesidir.

Gaşiye: Süslü eyer örtüsü

B. HÜKÜMET

DİKKAT: İslamiyet öncesi Türk devletlerinde bir meclis geleneği olsa da İslamiyet'in kabulü ile yine İran (daha çok İran) ve Arap Devlet teşkilatında olan **Divan teşkilatı** Türk-İslam devlet hayatına girmiştir.

DİVAN TEŞKİLATI

- Günümüzdeki Bakanlar Kurulu yani hükümetin yerini tutan yapıdır. Günümüzdeki bakanlıkların yerini tutan küçük divanlar vardır.
- Bu divanların üstünde ise Divan-ı Saltanat (büyük divan) yani hükümet bulunur. Burada devlet meseleleri görüşülüp karara bağlanırdı.
- Divan-ı Saltanat'ın başında hükümdarın en büyük yardımcısı olan **vezir** bulunur. Vezirin atamasını ise bizzat hükümdar yapardı.

NOT: Vezir, Karahanlılarda yuğruş, Gazneliler ise hâce-i büzürg'dür.

Büyük Selçuklular Devleti'nde divanlar

Divan-ı Âla (Divan-ı Saltanat, Büyük Divan): Yukarıda hakkında bilgi verdiğimiz divan yani hükümet.

Divan-ı Tuğra (İnşa): İç ve dış yazışmalardan sorumludur. Başında **münşi** veya **tuğraî** vardır.

Divan-ı İstifa: Devletin ekonomisinden sorumludur. Başında **mütevfi** vardır.

Divan-ı İşraf: Mali ve idari işlerini **teftişinden** sorumludur. Başında **müşrif** vardır.

Divan-ı Arz (Ceş): Askerlikle işlerinden sorumludur. Başında **arız** vardır.

C. SARAY

DİKKAT: Türk-İslam kültürü ile Türk devlet hayatındaki en büyük değişikliklerden birisi İslam ve İran devlet teşkilatında olan Saray ve Saray Teşkilatının ortaya çıkmasıdır.

Saray;

1. **Harem; Sultan ve mahiyetinin oturduğu yer**
2. **İdari merkez; selamlık**
3. **Memur yetiştirme okulu** unsurlardan oluşmaktadır.

Türk-İslam devletlerinde saray içerisinde birçok görevli yer almıştır. İçlerinden en önemli olan ise **Hacılerdir**.

Hacılerin görevleri ise şunlardır;

- Hükümdarın halk ve hükümet arasındaki ilişkilerini düzenleme.
- Elçiler ile ilgilenme.
- Haksızlığa uğrayanları Divanı Mezalime çıkartma.
- Törenlerde Protokolü düzenleme.

NOT: Hacılerin başındaki kişilere Büyük Selçuklularda **Büyük Hacıp**, Karahanlılar da ise **Tayangu, Uluğ Hacıp** adı verilmiştir.

SARAY GÖREVLİLERİ

Hacıp: hükümdar ve vezirlerden sonra gelen en yetkili devlet adamıdır.

Abdar: hükümdarın temizlik işleri ile ilgilenir.

Candar: Saray muhafız birliğinin komutanı.

Camedar: Hakan ve ailesinin elbiselerinin sorumlusu.

Çaşnigir: Hakan'ın ve ailesinin yiyecek işlerinin sorumlusu.

Alemdar: Bayrağı taşıyan görevli

Şarapdar: İçeceklerden sorumlu kişi.

Silahtar: Hakan'ın silahlarının sorumlusu

Serhenk: törenleri ve hükümdarın yol güzergâhını düzenler.

Devaddar: Hakan'ın yazı yazma setini taşıyan görevli.

Kıssadar: Hakan'a dilekçeleri sunan görevli

Kapucubaşı: Sarayın günlük işlerinin sorumlusu

Emir-i ahur: atların bakımından sorumlu kişi.

Emir-i şikar: Hakan'ın av işlerinin sorumlusu

Hares Emiri: devlete karşı suç işleyenleri cezalandıran kişi.

Hansalar: Hakan'ın sofrasından sorumlu kişi

BELLİ BAŞLI DEVLET GÖREVLİLERİ

Amid: sivil yöneticidir.

Melik: hükümdarın oğlu eğer bir eyalete yönetici olarak gönderilirse bu unvanı alır.

Amil: vergi toplayan kişi

Atabey: Melik eğitmeni

Muhtesip: belediye işlerinden sorumlu kişi

Şihne: Taşra şehirlerini yöneten askeri vali

ATABEYLİK

- Selçuklularla İslam dünyasına girmiş olan Atabeylik sistemi Selçuklulardan sonra birçok devleti de etkilemiştir.
- Selçuklularda melikler küçük yaşlarda eyaletlere gönderilmiştir.

- Meliklere bu eyaletlerde daha tecrübeli olan Atabeyler eşlik etmiştir.
- Melikler büyüdükleri zaman Atabeyler komutan, vezir gibi görevlerde hizmetlerine devam etmişlerdir.
- Atabeyler, Melikleri eğittikleri gibi Melikleri Sultanlığa karşı kıskırttığı için sorunlara yol açmıştır.

NOT: İlk Atabey Vezir Nizamülmülk'tür.

2. TAŞRA İDARESİ

NOT: Ülke topraklarında Başkent dışında kalan dışında kalan her yer taşra olarak nitelendirilir.

Türk-İslam devletlerinde ülke;

1. Eyalet
2. Kaza
3. Köylere

Ayrılmıştır. Temel yönetim birimi eyalettir.

NOT: Büyük Selçuklu Devleti'nde "Ülke hanedan üyelerinin ortak malıdır." Anlayışı devam etmektedir. Bu yüzden ülke topraklarının idaresi **federatif** özellik gösterir.

NOT: Karahanlılar da eski Türk devlet geleneğine uygun olarak ikili devlet teşkilatı uygulamışlardır. Bu yüzden onlarda da ülke topraklarının idaresi **federatif** özellik gösterir.

- Eyaletler ve Merkez arasında haberleşmeye büyük önem verilmiş; **Berit** adı verilen teşkilat, **istihbarat, haberleşme** gibi işleri yürütmüştür.

	GAZNELİ	KARAHANLI	SELÇUKLU
MÜLKİ	Sahip-i Divan	Askeri Vali	Şihne, Melik
ASKERİ	Salar		Sahip-i Şura
MALİ	Amil	Amil	Amil
BELEDİYE	Muhtesip	Muhtesip	Muhtesip
ADLİ	Kadilkudat	Kadı	Kadı

HUKUK SİSTEMİ

DİKKAT: Türklerin İslamiyet'i kabulü ile birlikte yaşanan büyük değişikliklerden birisi de hukuk alanında gerçekleşmiştir.

Orta Asya'da Türklerin devlet ve toplum yaşantısını belirleyen **Töre'nin (Örfi hukuk)** yanına **İslam hukuku (Şer'i hukuk)** eklenmiştir. Böylece bu iki hukuk sistemi birleşerek Türk-İslam hukuk sistemini oluşturmuştur.

Türk-İslam hukukunun oluşmasında etkili olan hususlar şunlardır;

- İslamiyet'in getirdiği esaslar
- Göktürk, Uygur, Akhun gelenekleri
- Oğuzların kabile anlayışıdır.

Bu iki hukuk sisteminin işleyişi şu şekildedir:

ŞER'İ HUKUK	ÖRFİ HUKUK
Aile	yönetim
Miras	askeri
Ölüm	maliye
Ticaret	
Vakıflar	

ŞER'İ HUKUK

- Temeli İslam kurallarıdır.
- Kaynağını Kuran, hadis, İcma, kıyas öğelerinden almıştır.
- Şeri davalara Kadı bakar. Kadıların en büyüğüne ise Kad'il Kudat denilir.
- Kadıların verdikleri kararlara itiraz etmek istenirse dava ikinci kez Divan-ı Mezalim de görülmüştür.

Yukarıda sayıların dışında Şer'i hukuk konuları:

- Evlenme
- Boşanma
- Miras
- Zina
- Hırsızlık
- Dinden dönme

ÖRFİ HUKUK

- Kaynağı gelenek ve göreneklerdir. (İslamiyet öncesi Türk hukuku; Töre)
- Örfi davalara **Emir-i Dad** bakmıştır.
- En yüksek örfi mahkeme ise bizzat hükümdarın başkanlık ettiği **Divan-ı Mezalim**'dir.

NOT: Hükümdarın yasaları da örfi hukuka kaynak kaynaklık etmiştir. Türk hükümdarları Orta Asya'dan getirdikleri yasa (Töre) yapabilme gücünü kullanmaya devam etmektedir.

DİVAN-I MEZALİM

Divan-ı Mezalime Sultan başkanlık etmiştir. Yasama, yürütme, yargı görevleri dışında idari dini ve mali alandaki görevleri de yerine getirmiştir. Kadıların verdikleri kararlara yapılan itirazlar bu Divanda görüşülmüştür.

Divan-ı Mezalimin görevleri arasında şunlar yer alır;

- Vatana ihanet gibi büyük suçların yargılanması
- İdareciler ve memurlar hakkında şikâyetlerin incelenmesi
- Kadı mahkemelerinde verilen kararların uygulanması
- Muhtesibin yerine getiremediği kararların uygulanması
- Vakıfların denetlenmesi

ASKERİ TEŞKİLAT (BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ)

DİKKAT: İslamiyet'in kabulü ile birlikte Türklerin askerlik anlayışında (ordu-millet anlayışı) bir değişiklik olmamıştır. Ancak daha önce tamamı atlılardan oluşan ve boyların katılımı ile oluşan orduların yerine daha çeşitli askerleri gruplardan oluşan ordular ortaya çıkmıştır.

Büyük Selçuklu Devleti'nde ordu genel olarak iki gruptan oluşmuştur:

1. MERKEZ ORDUSU

- Gulam-ı Saray
- Hassa ordusu

2. DİĞER BİRLİKLER

- Sipahiler (İkta askerleri)
- Melik ve askeri valilerin Kuvvetleri
- Bağlı Beylik ve devletlerin askerleri
- Türkmenler

GULAM ORDUSU

- Savaşlarda esir edilenlerin ve küçük yaşta toplanan çocukların Gulamhanelerde yetiştirilmesi ile oluşturulmuştur.
- Bu sistem, hem askeri hem de idari personelin yetiştirilmesinde kullanılmıştır.
- Sultan'a bağlı muhafız birlikleri olarak görev yapmışlardır.
- En önemli eğitim merkezi saraydır.
- **Bistegani** adı verilen yılda dört kez maaş almışlardır.

HASSA ORDUSU

- Ordu'nun asıl savaş gücüdür.
- Sultan'a bağlı olan bu orduya maaş yerine İktalardan elde edilen vergiler verilmiştir.

SİPAHİLER (İKTA ASKERLERİ)

- Selçuklu ordusunun en büyük kısmını oluşturmuşlardır.
- Nizamülmülk tarafından oluşturulan bu düzeni bütün Türk-İslam devletleri kullanmıştır.
- Ülkede topraklar toplanan vergi gelirlerine göre bölümlere ayrılmış ve bu bölümlerden her birine İkta adı verilmiştir.
- Emirler kendilerine verilen İktalarda otururlar vergisini toplarlar ve bu vergilere karşılıkta belirlenen sayıda Asker beslerdi.
- Savaş zamanında bu kuvvetler bir araya gelirdi. Bu düzen sayesinde devlet hiç bir harcama yapmadan çok sayıda askere

sahip olduğu gibi vergi toplama işlerini de düzene koymuş oluyordu.

NOT: Osmanlı Devleti'nde Tımar adını almıştır.

NOT: Selçuklu Devleti'nde uygulanan ikta sistemi ile Osmanlı Devleti'nde uygulanan Tımar sistemi arasındaki en büyük fark şudur: Osmanlı toprağı daha küçük birimlere bölerek askerlere dağıtır. Böylece merkezi otoriteye zarar verecek bir durum ortaya çıkmaz. Diğer yandan Selçuklu Devleti komutanlara büyük toprakları ikta olarak verir. Böylece bu komutanların emri altında önemli miktarda asker bulunmasına sebep olur. Bu da devletin federatif özellikte olmasına sebep olur.

MELİK VE ASKERİ VALİLERİN KUVVETLERİ

- Kendilerine ait atlı askeri birlikler oluşturmuşlardır.
- Bu birlikler farklı Türk boylarından kurulmuştur.
- Savaş zamanında ana orduya dahil olmuşlardır.

TABİİ DEVLET VE BEYLİKLERİN ASKERLERİ

- Yardımcı kuvvetlerdir.
- Savaş zamanı devlet ihtiyaç halinde bağlı devletlerden de asker isteyebilir.

TÜRKMENLER

- **Türkmen;** İslamiyet'i kabul etmiş, konar-göçer yaşama devam eden Oğuz Türküdür.
- Devlet genellikle Türkmenleri Serhatlara (sınır boylarına) yerleştirir. Onlardan **Uç Teşkilatı** içerisinde yararlanır.
- Türkmenler Savaş zamanında da orduya katılırlar.

SELÇUKLU ORDUSUNDAKİ DİĞER KUVVETLER

- Mızrakçılar
- Mancınıklar
- Lağımçılar
- Okçular
- Gözcüler
- Neftçiler

TÜRK İSLAM DEVLETLERİNDE ORDU

KARAHANLI ORDUSU

- Hassa ordusu
- Saray muhafızları
- Eyalet askerleri
- Türkmenler

GAZNE ORDUSU

- Gönüllüler
- Gulam askerleri
- Türkmenler
- Ücretli askerler
- Eyalet askerleri

TOLUNOĞULLARI ORDUSU

- Kıpçak Türkmenleri (**Memlük-Kölemen**)

NOT: Memlük/Kölemen ordusu Mısır'da kurulan Türk-İslam Devletlerinde uygulanan Gulam sistemidir. Bu ordu en son Eyyubi devlet yönetimini ele geçirerek **Memlük Devleti'ni** kurmuştur.

HARZEMŞAHLAR ORDUSU

- Hassa ordusu
- İhta askerleri
- Valilerin askerleri

SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT

İslamiyet'in kabulü Türklerin toplumsal ve ekonomik yaşantısında **büyük değişikliklere** neden olmuştur.

Bunların başlıcaları:

- Öncelikle hem İslam dininin etkisi hem de geldikleri bölgenin tarıma daha uygun olması nedeniyle **yerleşik yaşama geçtiler**.
- Böylece Türklerin başlıca geçim kaynağı **tarım** oldu.
- Diğer yandan bazı Türk toplulukları konar-göçer yaşantıyı ve hayvancılığı sürdürdü. Böylece **Türk toplumu Şehirliler, Köylüler, konar-göçerler** olarak üç gruba ayrıldı.

Şehirliler: Ticaret ve zanaatla uğraşanlar

Köylüler: Tarımla geçimini sağlayanlar

Konar-göçerler: Eskisi gibi hayvancılıkla uğraşanlar

- Türkler **mimari faaliyetlere başladı**. Şehirler kurdu. Bu şehirlerde saraylar, camiler, surlar v.b inşa etti.
- Eskiden sadece töre doğrultusunda yaşayan Türklerin hayatına **İslami kural ve gelenekler girdi**.

Bunun yanında değişmeyen özellikler de vardır.

Örneğin:

- Tarım başlasa da Avrupa'daki gibi bir **sosyal sınıflaşma olmamıştır**.
- Toplum sadece yapılan işe bağlı olarak yönetenler ve yönetilenler olarak ayrılmaya devam etmiştir.
- Yine tarım başlasa da **kölecilik ortaya çıkmamıştır**.
- Özellikle Konar-göçerler arasında **Boy yaşantısı devam etmiştir**.
- Toplum hala **Ataerkil** (baba egemen) özelliktedir.

SOSYAL VE EKONOMİK HAYATLA İLGİLİ ÖNEMLİ KAVRAMLAR

İmarethane: aşevi

Tabhane: misafirhane

Debbahane: deri işlenen yer

Kapan tek bir cins malın satıldığı yerdir (Un kapanı)

Sebil: çeşme

Bedesten: her cins malın satıldığı kapalı yerdir.

Tutmaç: Türkleri milli yemeğidir

Darüşşifa: hastane

Türbe: Devlet ve din adamlarının defnedildiği çatısı **kubbe** biçimli mezarlardır.

Kümbet: Devlet ve din adamlarının defnedildiği çatısı **külâh** biçimli mezarlardır.

Küllîye: yapılar topluluğudur. Cami etrafında toplanan yapıların tamamına denir

Arasta: Çarşı, aynı işi yapan zanaatkârların dükkânlarının bulunduğu çarşılardır. (Marangozlar arastası gibi)

Tekke: din öğretilen kurum (daha çok **tarikatlara** tarafından)

Bergah: Saray

Zaviye: Tekkelerin küçüğüdür.

TOPRAK YÖNETİMİ

MİRİ ARAZİ

Mülkiyeti devlete ait olan topraklardır. Bu toprak üzerinde yaşayan, ekip-biçen köylü alıp satamaz, miras bırakamaz, başkasına devredemez.

Has arazi: Hükümdar ve ailesine ait arazidir. Elde edilen gelir hazineye aktarılır.

İkta arazi: Devlete hizmet eden Emir, Melih, Komutan ve Hassa mensuplarına verdikleri hizmetlerin karşılığı olarak tahsis edilen topraklardır.

MÜLK ARAZİ

Mülkiyeti kişilere ait arazidir. Sahiplerince; satılabilir, miras bırakılabilir, vakfedilebilir.

Öşriye ve Hariciye olmak üzere ikiye ayrılır.

Öşriye: Müslümanların elinde bulunan topraktır.

Hariciye: Gayrimüslimlere ait topraklardır.

VAKIF ARAZİSİ

- Gelirlerinin dinsel, bilimsel ve sosyal hizmetlerin yürütülmesi için hayırseverler tarafından hayır kurumlarına bağışlanmış topraklardır.

EĞİTİM

DİKKAT: İslamiyet'in kabulü ile değişime uğrayan şeylerden birisi de eğitimidir. İslamiyet'ten önce Türkler hayatın akışı içinde **yaygın eğitim** olarak yetiştirdi. İslamiyet'in kabulü ile **örgün eğitim** kurumları olan **medreseler** Türklerin hayatına girmiştir.

- **Buhara, Semerkant ve Kaşgar**, Karahanlılar döneminde en önemli bilim kültür merkezleri haline gelmiştir.
- Karahanlılara ait ilk medrese Semerkant Medresesi'dir.
- Sultan Alparslan tarafından Nizamiye Medreseleri'nin ilki Nişabur'da açılmıştır.

NOT: Vezir Nizamülmülk tarafından kurulan Nizamiye medresesi bir kurum çatısı altında programlı eğitim verdiği için dünyanın ilk üniversitesi olarak kabul edilir. Bu medreseler:

- Artmakta olan devlet adamı ihtiyacını karşılayabilmek,
- Batınlık ve Hasan Sabbah'la mücadele edecek âlimler yetiştirmek,
- Türklere İslamiyet'i doğru öğretecek din âlimi yetiştirmek amaçlarıyla kurulmuştur.

YAZI, DİL VE EDEBİYAT

DİKKAT: Türklerin İslamiyet'i kabulü ile birlikte yazı, dil ve edebiyat konusunda iki büyük değişiklik yaşanmıştır.

1. Yerleşik yaşamla birlikte yazılı edebiyat eskiye nazaran önem kazanmıştır.
2. Türkçe, yoğun bir şekilde Arapça ve Farsçanın etkisinde kalmış; Bu da Türk dilinin gelişimini yavaşlatmıştır.

KARAHANLILAR DÖNEMİNDE TÜRK-İSLAM EDEBİYATININ İLK YAZILI ESERLERİ DOĞMUŞTUR.

KUTADGU BİLİĞ:

- Yusuf Has Hacıp tarafından yazılmıştır.
- Türk-İslam edebiyatının ilk yazılı eseridir.

- Mutluluk veren bilgi anlamına gelmektedir.
- Uygur alfabesi ile yazılmıştır.
- Alegorik (simgesel anlatım) bir eserdir.
- Hükümdarlara ideal devlet yönetimi ile ilgili öğüt veren bir siyasetname'dir.

DİVAN-I LÜGATİ'T-TÜRK

- İlk Türk dil bilgini olan Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılmıştır.
- İlk Türkçe sözlüktür.
- İslamiyet'in kabulü ile başlayan Arapça hayranlığına karşı olan Kaşgarlı Mahmut, Türkçenin Arapçadan üstün olduğunu göstermek istemiştir.
- Araplara Türkçe öğretmek için yazıldığı için Arapça yazılmıştır.
- Ansiklopedik bir sözlüktür.
- İçerisinde bir de Türk dünyası haritası vardır. Bu yönü ile de ilk olma özelliğine sahiptir.

ATABETÜ'L-HAKAYIK

- **Yüknek'li Edip Ahmet** tarafından **Hakaniye Lehçesi** ile yazılmıştır.

NOT: **Hakaniye Lehçesi**, Karahanlılar Dönemi'nde kullanılan Türkçedir. Özelliği ise ne Orta Asya Türkçesi kadar saftır; Ne de daha sonraki dönemler kadar içerisinde Arapça ve Farsça kelime vardır.

- Hakikatler eşiği anlamına gelir.
- İslami, ahlaki bir eserdir.

DİVAN-I HİKMET

- **Hoca Ahmet Yesevi** tarafından yazılmıştır.
- Ahmet Yesevi, **Tasavvufun kurucusu** ve Türklere İslamiyet'i öğreten kişi olarak bilinir.
- Eseri İslami, ahlaki öğütler verir.

SİYASETNAME

- Ünlü Vezir Nizamülmülk tarafından yazılmış ve Melikşah'a sunulmuştur.

- Eser, iyi bir devlet yöneticisinde bulunması gereken özellikleri anlatmıştır.

Selçuklularda Devletin;

- Resmi ve edebiyat dili **Farsça**,
- Eğitim-öğretim ve bilim dili ise **Arapça**
- Orduda ve halk arasında konuşulan dil **Türkçedir**.

MİMARİ VE SANAT

DİKKAT: İslamiyet'in kabulü ile Türk sanatında iki büyük değişim göze çarpar:

1. Mimari faaliyetleri başlamıştır.

NOT: Öncelikle dini ve askeri mimari gelişmiştir

2. Resim ve heykel sanatı İslam dini tarafından hoş karşılanmadığı için gelişmemiş; yerlerine Minyatür, Çinicilik, Oymacılık, Hat gibi süsleme sanatları gelişmiştir.

Büyük Selçukluların mimariye getirdiği yeni unsurlar şunlardır;

- Çift Kubbe
- Silindirik Minare
- Yivli Minare
- Dikdörtgen Mihrap
- Beş Köşeli Mihrap
- Köşeli Çatı
- Sivri Kemer

Gazneliler; Türk tarihinin ilk ahşap direkli camilerini yapmışlardır

Karahanlılar; Türk-İslam tarihinde ilk kervansaray, ilk türbe, ilk medreseyi yapmışlardır. Yaptıkları kervansaraylara **Ribat** adını vermişlerdir.

DİNİ MİMARİ: Medrese, Kümbet, Türbe, Cami, Mescit, Tekke, Zaviye

SİVİL MİMARİ: Ev, Çeşme, Han, Hamam, Ribat, Kervansaray,

ASKERİ MİMARİ: Kışla, Tersane, Kale, Burç